

ประกาศกรมทรัพย์สินทางปัญญา

เรื่อง การขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์

ผ้าตีนจกแม่แจ่ม

ทะเบียนเลขที่ สข 50100015

เพื่อให้การขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์เป็นไปตาม พระราชบัญญัติคุ้มครอง
สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ. 2546 อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 32 แห่งพระราชบัญญัติ
ระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2534 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติระเบียบบริหาร
ราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2545 กรมทรัพย์สินทางปัญญาจึงออกประกาศไว้ ดังต่อไปนี้

ให้ขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ผ้าตีนจกแม่แจ่ม คำขอเลขที่ 48100008
ทะเบียนเลขที่ สข 50100015 ซึ่งมีรายการทางทะเบียน ตามบัญชีแนบท้ายประกาศฉบับนี้

ทั้งนี้ ตั้งแต่วันที่ 27 กันยายน 2550 เป็นต้นไป

ประกาศ ณ วันที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ. 2550

(นางพวงรัตน์ อัสวพิศิษฐ์)

อธิบดีกรมทรัพย์สินทางปัญญา

68/50

ทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์

ผ้าตีนจกแม่แจ่ม

- (1) เลขที่คำขอ 48100008 ทะเบียนเลขที่ สช 50100015
- (2) วันที่ยื่นคำขอ 4 สิงหาคม 2548 วันที่ขึ้นทะเบียน 4 สิงหาคม 2548
- (3) ผู้ขอขึ้นทะเบียน จังหวัดเชียงใหม่
- ที่อยู่ ศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่ ถนนโชตนา ตำบลช้างเผือก อำเภอเมือง
จังหวัดเชียงใหม่

(4) คุณภาพ ชื่อเสียง คุณสมบัติ หรือคุณลักษณะเฉพาะของสินค้า

คำนิยาม

ผ้าตีนจกแม่แจ่ม หมายถึง ผ้าฝ้ายหรือผ้าไหมที่ทอและจกด้วยมืออย่างปราณีตตามกรรมวิธีการทอและการจกแบบดั้งเดิมที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งเป็นมรดกทางหัตถกรรมที่ถ่ายทอดสืบกันมาและผลิตในแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ทำให้เกิดเป็นผ้าที่มีลวดลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

ลักษณะของสินค้า

(1) ประเภทของผ้า

- ผ้าจก เป็นผ้าฝ้ายหรือผ้าไหมที่ทอจกกลดลายด้วยมือ
- ผ้าชิ้น ประกอบด้วยเอวชิ้น ตัวชิ้น และตีนจก โดยเอวชิ้น มี 2 ชิ้น คือ สีขาว กว้างประมาณ 5 นิ้ว สีแดง กว้างประมาณ 2 นิ้วครึ่ง ตัวชิ้นเป็นชิ้นลายขวางและตีนจก คือผ้าจกเป็นส่วนที่ใช้เป็นเชิงชิ้น

(2) ลักษณะทางกายภาพ

- ผ้าฝ้ายหรือผ้าไหมที่ทอจกกลดลายได้แน่นเรียบ เก็บปมด้ายเรียบร้อยสวยงาม ลวดลายทั้งด้านนอกและด้านในคล้ายกัน สามารถใช้ได้ทั้งสองด้าน
- ลวดลายหลักมี 15 ลาย คือ หละกอนหลวง หละกอนกลาง เจียงแสนหงส์ดำ ชันเสี้ยนสำ ลายหงส์บี เชียงแสนหงส์ปล้อย หละกอนหงส์ปล้อย โกมหัวหมอน โกมรูปนก นกนอนกุม นาคกุม นกกุม ชันแหวอู ชันสามแหว และกุดบ้านแอ่น โดยมีโครงสร้างประกอบด้วย ขอไล่ ห่องนกหรือห่องกุด ชัน โกม หางสะเปา
- เส้นพุ่งพิเศษอาจเป็นฝ้าย ไหม หรือดินเงินดินทอง

(5) กระบวนการผลิต

เส้นด้าย

(1) กรณีผลิตเส้นฝ้ายเองในพื้นที่

- (1.1) การปลูกฝ้าย การดูแลรักษา ให้ปฏิบัติตามหลักวิชาการ
- (1.2) กระบวนการทำฝ้ายให้เป็นเส้นใยที่พร้อมสำหรับการทอ ให้ปฏิบัติตามหลักวิชาการ

เพื่อให้ได้เส้นฝ้ายคุณภาพดี

- (1.3) การย้อมสี ใช้สีธรรมชาติ หรือสีสังเคราะห์ที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

(2) กรณีซื้อเส้นฝ้ายหรือเส้นไหมนอกพื้นที่

- (2.1) คัดเลือกเส้นฝ้ายหรือเส้นไหมให้ได้มาตรฐานตามลักษณะของเส้นยืน และเส้นพุ่ง
- (2.2) คัดเลือกเส้นฝ้ายหรือเส้นไหมหรือดินเงินดินทองที่ใช้เป็นเส้นพุ่งพิเศษให้เหมาะสมกับการจก

การทอและการจก

(1) การเตรียมอุปกรณ์การทอและจก

- (1.1) กี่ เป็นที่พื้นเมืองโครงสร้างไม้เนื้อแข็ง ติดตั้งอุปกรณ์ที่ใช้ในการทอให้ครบถ้วน เช่น ไม้ม้วนผ้า เป็นต้น
- (1.2) ฟืม เป็นอุปกรณ์หลักที่จัดเรียงเส้นด้ายในแนวยืนและใช้เป็นเครื่องมือในการกระแทกให้เส้นด้าย ยึดติดแน่นเป็นเนื้อเดียวกัน จะติดอยู่กับส่วนที่เรียกว่าขอบฟืม ซึ่งติดอยู่กับก๊ทอผ้า
- (1.3) กระสวย ใช้สำหรับใส่หลอดด้ายซึ่งนำไปเป็นฟุ้งขวางกับเส้นยืน
- (1.4) พะขอ ใช้สำหรับจัดเรียงเส้นด้าย (หัวน) ให้ได้ความกว้างยาวตามต้องการ
- (1.5) บะกัก เป็นอุปกรณ์ที่ใช้กรอเส้นด้ายก่อนนำไปหัวนหรือพันใส่หลอดหรือพะขอ
- (1.6) ขนหนู ใช้ในการหรีดเส้นด้ายที่ขึงในก๊ (หูก) ให้เรียงอย่างเป็นระเบียบง่ายต่อการทอและทำให้ ผืนผ้าเรียบสวยงาม
- (1.7) ขนเม่นหรือเหล็กแหลม เป็นอุปกรณ์ที่ใช้ในการจกวดลาย

(2) วิธีการทอและจก

- (2.1) เป็นกรรมวิธี 2 อย่างพร้อมกัน คือ ทอ และจกวดลายที่มีลักษณะพิเศษ
- (2.2) ติดตั้งอุปกรณ์ให้พร้อมสำหรับการทอและจก พร้อมเตรียมเส้นยืน เส้นฟุ้ง และเส้นฟุ้งพิเศษ
- (2.3) การทอธรรมดาโดยการเหยียบไม้ที่ผูกติดตะกอล เส้นยืนจะถูกแยกออก และเกิดช่องว่างให้สอด กระสวยด้ายฟุ้งผ่านได้ เมื่อฟุ้งกระสวยแล้วต้องกระทบฟืมเสมอเพื่อให้ด้ายฟุ้งแนบติดกัน หรือทอพิเศษด้วยกระสวย 2 ตัว บรรจุด้ายตัวละครสี ฟุ้งเข้าหากันตรงกลาง แล้วไขว้เส้นด้ายกันก่อนฟุ้งกลับ เมื่อฟุ้งกระสวยแล้วให้กระทบฟืมเสมอ เมื่อ ทอได้ผ้าความยาวช่วงหนึ่งจะเริ่มทำการจก
- (2.4) การจก ใช้ขนเม่นหรือเหล็กแหลมควักเส้นด้ายเส้นยืนตามแต่ลวดลายในแต่ละแถว และสอดด้วย เส้นฟุ้งพิเศษที่เตรียมไว้ ซึ่งผู้ทอใช้สอดสลับสีได้หลากหลายตามภูมิปัญญา ความชำนาญและจินตนาการที่เกิดจากธรรมชาติ โดยรอบ เป็นการจกวดลายที่ค่อนข้างถี่แน่น
- (2.5) เมื่อจกครบแถว ให้ฟุ้งกระสวย 1 ครั้ง แล้วกระทบฟืม
- (2.6) เป็นการจกแบบ “คว่ำลายลง” คือ จกจากด้านหลังของผ้า และใช้วิธีการผูกเก็บปมเส้นฟุ้งพิเศษ ด้านบน โดยต้องผูกเก็บเส้นด้ายเรียบร้อยเป็นระเบียบสวยงาม ไม่มีเส้นด้ายไขว้ไปมา
- (2.7) เมื่อทอและจกเสร็จและนำออกจากอุปกรณ์ ผ้าที่ได้ต้องมีลวดลายแน่นเรียบ คล้ายกันทั้งด้านหน้า และด้านหลัง ใช้ได้ทั้งสองด้าน และเมื่อขยี้ด้วยมือตรงลวดลายก็ไม่ขาดหรือหลุดลุ่ย

(6) ความสัมพันธ์ระหว่างสินค้ากับแหล่งภูมิศาสตร์

ลักษณะภูมิประเทศ

แม่แจ่ม เป็นอำเภอเล็กๆ เจียบสงบอยู่กลางหุบเขาใกล้ดอยอินทนนท์ ซึ่งเป็นภูเขาที่สูงที่สุดในประเทศไทย มีแม่น้ำไหลผ่านหลายสาย เช่น แม่แจ่ม แม่แรก แม่ปาน แม่หลุ แม่เม็ง แม่ศึก แม่อวม ฯลฯ สมัยก่อนน้ำแม่แจ่มไหล ผ่านบ้านอาฮาม เมื่อหน้าน้ำหลากตลิ่งพัง ชาวบ้านบางส่วนจึงอพยพไปอยู่บ้านทัพ ต่อมาน้ำแม่แจ่มเปลี่ยนสายทำให้น้ำท่วมแม่ทัพ ชาวบ้านส่วนหนึ่งจึงย้ายไปอยู่บ้านไร่ บ้านท้องผาย บ้านห้วยริน บ้านแม่ปาน บ้านห้วยไผ่ บ้านนาเรื่อน บ้านป่าแก และบ้านสองธาร ชุมชนในหมู่บ้านเหล่านี้มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้คนรุ่นหลังได้ตระหนักถึงความวิริยะและอุตสาหะ ในการสร้างสรรค์ผ้าตีนจกแม่แจ่มซึ่งเป็นงานหัตถกรรมที่ปราณีต สวยงาม และมีเอกลักษณ์ ดังคำขวัญของอำเภอแม่แจ่มว่า เทียบ่อน้ำแร่ ล่องแพน้ำแจ่ม พักแรมน้ำตก ผ้าตีนจกยอดน้ำมือ

ประวัติความเป็นมา

จุดกำเนิดผ้าตีนจกแม่แจ่มที่สืบค้นได้อยู่ที่ บ้านอาฮาม หมู่ที่ 4 ตำบลท่าผา อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นหมู่บ้านเจ้าพญาผู้ปกครองเมืองแจ่ม คือ พญาเชื่อนแก้ว และพญาใจ ตะกูลช่างทอตีนจกสืบเชื้อสายมาจากพญาเชื่อนแก้ว พญาใจ และวงศ์วานที่ได้อพยพเข้ามาอยู่แม่แจ่ม เชื้อสายช่างทอตีนจก ไม่ว่าจะสืบทอดทางพ่อหรือทางแม่ จะทอผ้าตีนจกลายโบราณได้สวยงามรวมทั้งการให้สีสันตามความพอใจของตน นอกจากนี้ผ้าตีนจกมีปรากฏลวดลายในภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดป่าแดด อ.แม่แจ่ม ด้วย

ในอดีต ผ้าตีนจกแม่แจ่มที่ทอด้วยดินเงินดินทองจะผลิตขึ้นเพื่อส่งส่วยเจ้าเชียงใหม่ โดยทางคุ้มเจ้าเชียงใหม่ส่งดินเงินดินทองมาให้ การส่งส่วยใช้ช้างบรรทุกไปปีละครั้งพร้อมของส่วยอื่น เช่น ไม้ สมุนไพร หวาย หนึ่งสัตว์ เขาสัตว์ ถั่ว งา เป็นต้น และห้ามชาวบ้าน “ไพร่” นุ่งตีนจกที่ทอด้วยดินเงินดินทอง ให้ใช้ฝ้ายอย่างเดียว ฝ้ายที่นำมาทอมีทั้งที่ผลิตได้เองในแม่แจ่มและซื้อจากภายนอก ผ้าตีนจกถือเป็นสมบัติล้ำค่าและเป็นสิ่งบ่งชี้ฐานะทางสังคม เพราะมีไม่กี่คนเท่านั้นที่สามารถเข้าถึงฝ้ายคุณภาพดีได้เพราะฝ้ายราคาแพง ตามประเพณีนิยมผู้หญิงจะใช้นุ่งไปวัดตอนบุญใหญ่ เช่น ปอยหลวง งานเบ็งต่างๆ วันศีลหลวง หญิงผู้น้อยใช้ให้พ่อแม่สามีเมื่อแต่งงานใหม่ ผู้หญิงคนแก่เก็บไว้นุ่งให้ตัวเองตอนตาย 1 ผืน ให้ลูกหลานทำบุญอุทิศให้ตัวเองอีก 1 ผืน เอาตีนจกใส่สังฆทานให้พ่ออาจารย์(มัคคทายก) 1 ผืน เพราะเชื่อว่าอาจารย์เวณชานบอกทางไปให้ ปัจจุบันได้ประยุกต์ใช้ผ้าตีนจก เป็นลวดลายประดับเครื่องแต่งกายและผ้าใช้สอยอย่างอื่นด้วย

เมื่อรัตนตัยเข้าถึงแม่แจ่มตั้งแต่ปี พ.ศ.2506 วิถีชีวิตของผู้คนเริ่มเปลี่ยนไป ไม่นิยมนุ่งขึ้นตีนจก และหันไปทำงานอย่างอื่น เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรชาวแม่แจ่มเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ.2517 โปรดเกล้าให้คนแม่แจ่มฝึกทอตีนจกแบบประยุกต์ใช้ฝ้ายที่ชาวบ้านเรียกว่า “ไหมประดิษฐ์” ทำให้ทอได้เร็วขึ้น ต่อมาในช่วงปี 2529-2530 ล้าหนาเกิดการตื่นตัวแต่งกายย้อนยุค ผู้หญิงนุ่งขึ้นโดยเฉพาะขึ้นตีนจกแบบโบราณ ตีนจกแม่แจ่มจึงถูกกล่าวขวัญขึ้นอีก ในด้านความโดดเด่น สวยงาม มีเอกลักษณ์ของตนเอง และตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537 เป็นต้นมา มีการจัด “งานเทศกาลผ้าตีนจกแม่แจ่ม” ขึ้นในอำเภอแม่แจ่ม ซึ่งกิจกรรมหลัก คือ การประกวดทอผ้าตีนจกลายโบราณ และชบวนแห่ผ้าตีนจก

(7) ขอบเขตที่ตั้งแหล่งภูมิศาสตร์

ขอบเขตของการผลิตผ้าตีนจกแม่แจ่ม ตั้งอยู่ที่อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ทางภาคเหนือของประเทศไทย รายละเอียดตามแผนที่

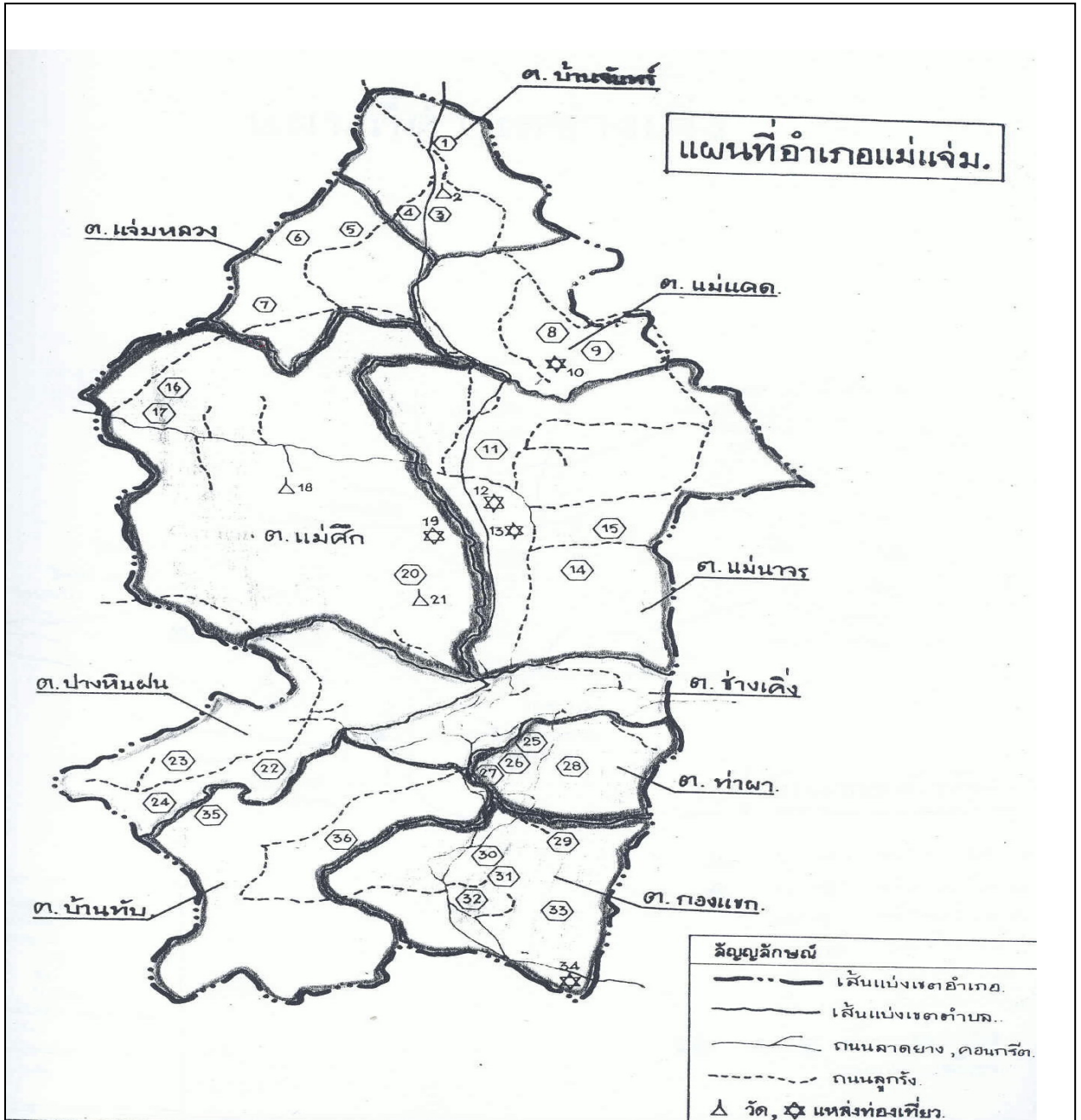
(8) การพิสูจน์แหล่งกำเนิด

- (1) ผ้าตีนจกแม่แจ่มจะต้องมีการผลิตในพื้นที่อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่
- (2) กระบวนการผลิตจะต้องได้ผ่านการควบคุมตรวจสอบ คือ มีการขึ้นทะเบียนผู้ผลิต รวมทั้งต้องมีเอกสารกำกับเพื่อการตรวจสอบย้อนกลับได้

(9) เงื่อนไขที่นายทะเบียนกำหนดตามมาตรา 15

- (1) จัดให้มีระบบการตรวจสอบและควบคุม ทั้งกระบวนการผลิต ในระดับผู้ผลิตและระดับจังหวัด
 - (2) จัดให้มีการขึ้นทะเบียนผู้ผลิต และผู้จำหน่าย ที่ประสงค์ขอใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ผ้าตีนจกแม่แจ่ม
 - (3) ผู้ขอขึ้นทะเบียนต้องจัดทำคู่มือการปฏิบัติงาน สำหรับสมาชิกผู้ขอใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ผ้าตีนจกแม่แจ่ม
-

แผนที่แสดงแหล่งภูมิศาสตร์ ผ้าตีนจกแม่แจ่ม

พื้นที่ผลิตผ้าตีนจกแม่แจ่ม อยู่ในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศเหนือของประเทศไทย